

УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ АСПЕКТ

Інститут дострокового звільнення робить покарання максимально наближеним до особистісних якостей, поведінки засудженого, інших обставин та дозволяє компетентним органам своєчасно реагувати на їх позитивні зміни. В законі представлено широкий перелік підстав для дострокового звільнення від відбування покарання і кожна з підстав має свої особливості процедурного характеру. Підстава, яка найчастіше застосовується – умовно-дострокове звільнення, має і найбільше проблем в практичній діяльності. Як зазначають вчені, законодавче регулювання інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та його застосування на практиці має суттєві розбіжності, що не сприяє ефективному застосуванню цієї підстави звільнення.

Питання умовно-дострокового звільнення від відбування покарання були предметом досліджень таких вчених, як О.В. Дашенко, О.О. Дудоров, Д.В. Казначєєва, Є.С. Назимко, Є.О. Письменський, М.В. Романов, В.В. Скибицький, І.С. Яковець та інші.

Метою дослідження є визначення напрямків удосконалення кримінально-виконавчої практики застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі.

Інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання врегульований нормами кількох галузей права. Кримінально-виконавче право регулює порядок та умови винесення органом чи установою виконання покарання подання до суду про застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Основні кримінально-правові засади даного інституту, на нашу думку, вказують на декілька критеріїв доцільності такого виду звільнення: тяжкість злочину, за який була засуджена особа (за виключенням осіб, що вчинили

злочин до 18 років), строк, від відбування якого особа звільняється (він має бути значущим) та сутність самого покарання.

Умовно-дострокове звільнення передбачає звільнення особи від подальшого відбування покарання до закінчення строку його відбуття, який вказаний у вирoku суду, при наявності (дотриманні) визначених в законі підстав та умов.

До останніх законодавець відносить фактичне відбуття засудженим частини строку призначеного покарання. Така частина вираховується відповідно до ч. 3 ст. 81 КК України в залежності від виду і тяжкості вчиненого злочину.

Підставою для умовно-дострокового звільнення від відбування покарання є виправлення особи, яке він довів сумлінною поведінкою і ставленням до праці (ч.2 ст. 81 КК України). Роз'яснення Верховного Суду України з цього приводу визначають, що умовно-дострокове звільнення від відбування покарання можливе лише після повного та всебічного вивчення даних про особу засудженого. При цьому головною умовою прийняття такого рішення є доведеність того, що засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення (на відміну від «став на шлях виправлення» при заміні невідбутої частини покарання більш м'яким), а для засуджених до позбавлення волі, які вчинили злочин у віці до 18 років, - сумлінною поведінкою, ставленням до праці та навчання.

Практику ускладнює відсутність у Кримінальному чи Кримінально-виконавчому кодексі чітких критеріїв, якими повинна керуватися уповноважена особа при оцінці ступеня виправлення засуджених. Критерії, на підставі яких має робитися висновок про ту чи іншу ступінь виправлення засудженого, надані у Методичних рекомендаціях Департаменту з організації роботи, пов'язаної з забезпеченням прогресивної системи відбування покарання в установах виконання покарань. Однак слід відмітити, що ані чинне законодавство, ані рекомендації не роз'яснюють, як саме оцінювати

поведінку засудженого за визначеними показниками, тому на практиці оцінка зводиться до простої констатації обставин.

На думку вчених, частина критеріїв, якими керується адміністрація установ виконання покарань, носять формальний характер (наприклад, відмова від негативних зв'язків з кримінальним оточенням та впливу злочинної моралі; прийняття письмового зобов'язання про правослухняну поведінку; ступінь суспільної небезпечності засудженого, який оцінюється виключно за тяжкістю вчиненого злочину тощо), частина не відображає реального стану виправленості засудженого (не завжди відсутність стягнень свідчать про позитивні зміни особистості), окремі критерії носять характер припущення за неможливістю перевірки (щире каяття) [1; 2, с. 53].

Очевидно, що визначення ступеню виправлення засудженого – це комплексна і об'єктивна оцінка його особистості, що суттєво впливає на подальший його статус. Тому доцільно детально передбачити у законодавстві основні його аспекти, критерії й заходи. З цього приводу важливою вбачається роль психолога, тим більше, що його обов'язками передбачено необхідність проводити психологічне вивчення засудженого та складати за його результатами психологічну характеристику, у якій відображати прогноз його подальшої поведінки при розгляді питань щодо можливості умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, як і інших видів дострокового звільнення (п. 19) [3].

Порядок застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарань або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким передбачений КВК України. Так, згідно ч. 3 ст. 154 стосовно засудженого, щодо якого відповідно до ст.ст. 81, 82 КК України може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, орган або установа виконання покарань у місячний термін надсилає клопотання до суду у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством.

Адміністрація органу або установи виконання покарань після відбуття засудженим установленої Кримінальним кодексом України частини строку покарання зобов'язана в місячний термін розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Для розгляду питання про подання до суду матеріалів щодо його застосування в установі (СІЗО) створюється комісія (п. 6.1. Інструкції) [4], до складу якої також входять представники спостережної комісії або служби у справах дітей. За три місяці до розгляду матеріалів на засіданні комісії відділ контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів складає списки засуджених, які надаються для організації роботи з підготовки матеріалів заступнику начальника установи (СІЗО) із соціально-виховної та психологічної роботи, начальнику оперативного підрозділу, начальнику медичної частини (п. 6.2 Інструкції) [4].

Повторно питання про можливість подання до суду матеріалів щодо застосування до засуджених умовно-дострокового звільнення від відбування покарання може бути розглянуто на засіданні комісії тільки після досягнення засудженим необхідного ступеня виправлення, що відображається в характеристиці на засудженого, та не раніше ніж через один рік з дня винесення рішення про відмову, а щодо неповнолітніх засуджених - не раніше ніж через шість місяців (п. 6.6 Інструкції) [4]. На думку І. Яковець, дане положення є необґрунтованим та суттєво обмежує права засуджених [1]. Якщо звернутися до відповідних положень КПК України, то ч. 6 ст. 539 вказує на аналогічні строки, проте вони стосуються рішень суду про відмову в задоволенні клопотання щодо умовно-дострокового звільнення засудженого від відбування покарання та повторного клопотання з цього самого питання, а не рішення вищезазначеної комісії про таку відмову. Тому слід звернути увагу на необхідність зміни діючого законодавства з цього питання.

До того ж, ставиться під сумнів взагалі доцільність такої комісії при установі, адже вирішення питання про умовно-дострокове звільнення є прерогативою суду, а тут ми маємо проміжний суб'єкт, який фактично також приймає рішення про можливість застосування даного виду звільнення. Вбачається, що функції адміністрації слід обмежити лише підготовкою відповідних матеріалів щодо засуджених, які підпадають під визначені законом підстави, а не приймати рішення про виправлення чи не виправлення особи. Слід погодитись з Романовим М.В., що недосконалість правозастосовної складової цього інституту приводить до того, що він стає полем для зловживань з боку працівників кримінально-виконавчої служби України [2, с. 56]. Потребують додаткових досліджень також корупційні правопорушення з боку адміністрації та персоналу установи при підготовці матеріалів про застосування умовно-дострокового звільнення.

Список використаної літератури:

1. Яковець І. Застосування умовно-дострокового звільнення та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, зміна умов тримання шляхом переведення до іншої установи / Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://khpg.org.index.php?id=1239800285>.
2. Романов М.В. Звільнення від відбування покарання: навч. посіб. — Харків: Права людини, - 2012. — 112 с.
3. Типові посадові обов'язки психолога установи виконання покарань та слідчого ізолятора: Наказ Мін'юст України від 04.11.2013 № 2300/5 // Офіційний вісник України від 26.11.2013. - 2013 р., № 89, стор. 352, стаття 3297.
4. Про затвердження Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів: Наказ Мін'юст України від 08.06.2012 № 847/5 // Офіційний вісник України від 02.07.2012. - 2012 р., № 48, стор. 122, стаття 1912, код акту 62187/2012.